

Wanda Maria Drózka*

WYOBRAŻENIA I OCZEKIWANIA NAUCZYCIELI WOBEC PRZYSZŁOŚCI

Wprowadzenie. Problematyka badawcza

Pozycja oraz rola społeczna i zawodowa nauczycieli zmienia się wraz z kontekstem społeczno-politycznym i kulturowym. Znaczenie wartości w edukacji oraz w pracy nauczyciela, w nauczaniu i wychowaniu wzrasta w okresach przełomowych w kulturze, w życiu społecznym i politycznym. Dochodzi wtedy często do zwrotów aksjologiczno-symbolicznych i na czoło wysuwane są inne niż dotychczas dominujące w sferze publicznej wartości.

Przedstawione w niniejszym tekście wyniki badań stanowią część rezultatów uzyskanych w badaniach ankietowych, dotyczących aspiracji życiowych, wartości, potrzeb i wyobrażeń odnośnie przyszłości nauczycieli. Badania te zostały przeprowadzone w ramach szerszego projektu pod nazwą: *Pokolenia nauczycieli polskich w kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych* (BS, UJK, 2014-2017). Projekt zakładał przeprowadzenie badań jakościowych i ilościowych nad starszym, średnim i młodym pokoleniem nauczycieli polskich. Celem badań było poszukiwanie odpowiedzi na wiele pytań związanych z relacją: zawód nauczycielski – oblicza zmiany¹. Badania te stanowią również pewną podstawę do podjęcia próby określenia sposobów myślenia nauczycieli o przyszłości, a zwłaszcza myślenia globalnego o szansach i zagrożeniach dla współczesnego świata i życia w nim, a więc widzenia swej własnej, jednostkowej, rodzinnej i zawodowej przyszłości w kategoriach nie tylko lokalnych i narodowo-państwowych, lecz

***Wanda Maria Drózka** – profesor zwyczajny, doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach; zainteresowania naukowe: metodologia nauk humanistycznych, pedagogika ogólna, pedeutologia, socjologia edukacji; e-mail: wanda.drozka@ujk.edu.pl

¹Dotychczas z badań tych ukazały się następujące opracowania: W. Drózka, *Wartości w pracy zawodowej nauczycieli w świetle badań empirycznych*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” 2016, nr 35; W. Drózka, *Życie wartościowe według nauczycieli. Porównanie pokoleniowe i epokowe*, „Forum Oświatowe” 2016, nr 28. W przygotowaniu jest autorska monografia naukowa pt. *Wartości oraz dążenia życiowe i zawodowe nauczycieli. Pokolenia z lat: 1989/1990; 2014/2015*.

przede wszystkim w aspekcie ogólnocywilizacyjnych uwarunkowań przyszłości świata.

W badaniach postawiono pytania o to, jak okres minionych 25 lat od pierwszej edycji badań (Dróżka 1993) przeprowadzonych na początku lat 90. ubiegłego wieku, w okresie przełomu ustrojowego i transformacji w Polsce, wpłynął na postawy społeczno-zawodowe i życiowe nauczycieli. Jakie zmiany nastąpiły w tym czasie w opiniach nauczycieli, dotyczących aspektów ich życia osobistego, zawodowego, odnoszących się do kraju i świata.

Fragment tych eksploracji dotyczył tego, jak uczący obecnie w szkołach nauczyciele wyobrażają sobie przyszłość w skali osobistej, lokalnej, zawodowej, ale również globalnej. Jak myślą o tej przyszłości? Co chcieliby, aby wydarzyło się najlepszego, a czego zaś obawiają się najbardziej.

Pytania o mentalność nauczycieli, o sposób ich myślenia o przyszłości, stawiane w niniejszym tekście, znajdują swoje uzasadnienie w świetle najnowszych idei i nurtów teoretycznych, które wobec dokonujących się radykalnych zmian kulturowych, widzą potrzebę dialektycznego postrzegania kwestii globalnych i lokalnych, jak również takiegoż myślenia ludzi, w tym nade wszystko nauczycieli, wychowawców, o sobie, swym życiu, swych motywach, intencjach, zachowaniach. Na szczególną uwagę zasługują tu publikacje Jacquesa Delorsa (1998), Anthony Giddensa (2009), Zygmunta Baumana (2008), Henryki Kwiatkowskiej (2005) i innych.

W badaniach sprzed ćwierćwiecza wykorzystane zostały publikacje podejmujące problematykę kategorii globalnych w badaniach nad młodzieżą oraz jej świadomością wyzwań i zagrożeń cywilizacyjnych (globalnych), a także nauczycieli (młodych) z racji głównie ich roli zawodowej i społecznej, z uwagi na możliwość oddziaływań w nowoczesnym systemie edukacyjnym (Peccei 1987; Kwiatkowska 1988).

Wyniki badań

W ramach omawianego projektu, przeprowadzono od listopada 2014 roku do lutego 2015 roku badania ilościowe w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, na obszarze województwa świętokrzyskiego i województw ościennych. W badaniach tych zastosowano ankietę „Aspiracje życiowe, wartości i potrzeby nauczycieli” oraz osobistą wypowiedź autobiograficzną nt. „Sens i godność mojego życia i pracy”.

Ogółem zgromadzono 405 ankiet oraz 112 wypowiedzi od nauczycieli w różnym wieku. Wśród 405 osób, które wypełniły ankietę przeważały kobiety – 89,7%, mężczyźni stanowili jedynie 10,3%. 94,4% to osoby z wykształceniem wyższym (z tytułem magistra), 4,5% z wyższym (z tytułem licencjata), 3 osoby miały stopień doktora. W związkach małżeńskich po-

zostawało 75,9%, zaś 20,3% – to osoby stanu wolnego. Nauczyciele mieszkający na wsi stanowili 42,3%, w małym mieście 24,1%, w średnim mieście 19,0%, w dużym mieście 14,6%. Miejsce zamieszkania na ogół pokrywało się z miejscem pracy.

Wyobrażenia nauczycieli o przyszłości

Badanym nauczycielom zadano pytania otwarte: „Gdyby postarała się Pani/Pan wyobrazić sobie przyszłość w możliwie najlepszym (najgorszym) świetle, to co najlepszego, a co najgorszego, mogłoby się Pani/Pana zdaniem wydarzyć w skali świata, kraju, środowiska, zakładu pracy, rodziny i w życiu osobistym?”.

Czego zatem nauczyciele pragną dla świata? Uzyskane odpowiedzi przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Wyobrażenia nauczycieli o najlepszej przyszłości świata

Aspekt	N	%
Pokój na świecie (zachowanie pokoju, zapobieżenie wojnom i konfliktom zbrojnym, wygaśnięcie wojen, rozbrojenie, współpraca wszystkich narodów itp.)	318	91,1
Zapobieżenie terroryzmowi (likwidacja ekstremizmów itp.)	2	0,6
Zapobieżenie chorobom i epidemiom (wynalezienie skutecznych lekarstw itp.)	11	3,1
Likwidacja głodu i czystość ekologiczna planety	14	4,0
Koniec kryzysu	3	0,9
Likwidacja UE	1	0,3
Brak odpowiedzi	56	13,8

Źródło: badania własne.

Z powyższych danych wynika, że ponad 90% badanych nauczycieli życzyłoby sobie, aby na świecie panował pokój, nie było wojny, aby zapanowała współpraca wszystkich narodów.

Wymieniono ponadto inne wartości globalne, jak: likwidacja głodu, zadbanie o czystość ekologiczną planety, wynalezienie skutecznych lekarstw na groźne choroby i epidemie, zapobieżenie terroryzmowi, likwidacja ekstremizmów, kryzysów finansowych.

Tabela 2

Wyobrażenia nauczycieli o najlepszej przyszłości kraju

Aspekt	N	%
Praca dla wszystkich (likwidacja bezrobocia)	121	34,3
Dbłość o obywateli (równe traktowanie obywateli, sprawiedliwość społeczna, normalny rząd dbający o potrzeby ludzi, sprawiedliwe rządy)	133	37,7
Zgoda narodowa (koniec konfliktów w narodzie polskim, porozumienie narodowe dla przyszłości, zakończenie kłótni itp.)	42	11,9
Stabilizacja życiowa ludzi (emerytury, pensje, likwidacja umów tzw. <i>śmieciowych</i> itp.)	33	9,3
Poprawa służby zdrowia	6	1,7
Bezpieczeństwo	4	1,1
Reformy	9	2,5
Ochrona środowiska	2	0,6
Szacunek do pracy nauczyciela	2	0,6
Państwo świeckie	1	0,3
Brak odpowiedzi	52	12,8

Źródło: badania własne.

Z tabeli 2 wynika, że badani nauczyciele najlepszą przyszłość dla kraju widzą najczęściej w zapewnieniu takich wartości i celów, jak: dbłość o obywateli (równe traktowanie obywateli, sprawiedliwość społeczna, rząd dbający o potrzeby ludzi, sprawiedliwe rządy) – 37,7%, następnie praca dla wszystkich, likwidacja bezrobocia – 34,3%, z kolei wymieniono potrzebę zgody narodowej (koniec konfliktów w narodzie polskim, porozumienie narodowe dla przyszłości, zakończenie kłótni, itp.) – 11,9%, zaś następnie stabilizację życiową ludzi (emerytury, pensje, likwidacja umów tzw. *śmieciowych* itp.) – 9,3%.

Tabela 3

Opinie nauczycieli dotyczące tego, co mogłoby się wydarzyć najlepszego dla środowiska

Aspekt	N	%
Energia odnawialna (rozwój ekologicznych źródeł energii, zdrowa żywność itp.)	7	2,4
Ograniczenie ingerencji człowieka (ochrona przyrody przed człowiekiem, koniec zaśmiecania, ochrona życia, prawo stawiające granice ingerencji w Naturę)	102	35,5
Poprawa infrastruktury i gospodarki (drogi, ulice, rozwój usług, w tym kulturalnych, sportowych i in., udogodnienia dla niepełnosprawnych, komunikacja, internet, rozwój miast, likwidacja zanieczyszczeń, oczyszczalnie, dobra praca, nowe miejsca pracy, rozwój przedsiębiorczości, ekonomiczny, spadek cen itp.)	105	36,6
Poprawa stosunków międzyludzkich (w najbliższym otoczeniu miasta, wsi, osiedla itp.)	64	22,3
Zmniejszenie patologii życia społecznego (pijaństwo, narkomania, hazard, rozwody, wykołajenia nieletnich itp.)	9	3,1
Brak odpowiedzi	118	29,1

Źródło: opracowanie własne.

Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że badani nauczyciele najbardziej chcieliby, aby w przestrzeni środowiska nastąpiła poprawa infrastruktury i gospodarki (drogi, ulice, rozwój usług w tym kulturalnych, sportowych i in., udogodnienia dla niepełnosprawnych, komunikacja, internet, rozwój miast, likwidacja zanieczyszczeń, oczyszczalnie, dobra praca, nowe miejsca pracy, rozwój przedsiębiorczości/ekonomiczny, spadek cen itp.) – 36,6%, następnie – aby nastąpiło ograniczenie ingerencji człowieka (ochrona przyrody przed człowiekiem, koniec zaśmiecania, ochrona życia, prawo stawiające granice ingerencji w Naturę itp.) – 35,5%, w dalszej kolejności – aby uległa poprawie sfera stosunków międzyludzkich w najbliższym rejonie życia miast, wsi, osiedli – 22,3%.

Tabela 4

Wyobrażenia nauczycieli o najlepszej przyszłości dla zakładu pracy

Aspekt	N	%
Właściwe relacje międzyludzkie i dobra atmosfera w pracy (mniej zawiści, rywalizacji, skłócenia, braku zrozumienia, dialog, współpraca, sprzyjanie twórczości, współpracy, zgoda, pomoc koleżeńska)	118	35,3
Likwidacja biurokracji i urzędniczenia nauczycieli	2	0,6
Poprawa wyposażenia szkół i warunków pracy	78	23,4
Wzrost zarobków	50	15,0
Kompetentne kierownictwo	16	4,8
Więcej zaufania, mniej kontroli	2	0,6
Funkcjonowanie pomimo niżu/nowe miejsce pracy	54	16,2
Brak zmian	1	0,3
Awans/zmiana pracy	13	3,9
Brak odpowiedzi	71	17,5

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższych danych wynika, że badani nauczyciele największe nadzieje w przestrzeni zakładu pracy pokładają w poprawie relacji międzyludzkich. Na te wartość – właściwe relacje międzyludzkie i dobra atmosfera w pracy (mniej zawiści, rywalizacji, skłócenia, braku zrozumienia, dialog, współpraca, sprzyjanie twórczości, zgoda, pomoc koleżeńska itp.) wskazało 35,3% osób. Kolejną wartością oczekiwaną jest poprawa wyposażenia szkół i warunków pracy – 23,4%. Na funkcjonowanie w zawodzie pomimo niżu demograficznego oraz na wzrost liczby miejsc pracy liczy 16,2% badanych, zaś na wzrost zarobków 15%. Nadzieja na wzrost zarobków wśród badanych nauczycieli nie jest wielka (zaledwie ok. 15%).

Tabela 5

Wyobrażenia nauczycieli o najlepszej przyszłości rodziny

Aspekt	N	%
Zgoda i miłość, powiększenie rodziny	103	31,2
Zdrowie i bezpieczeństwo (zabezpieczenie materialne, ochrona zdrowia, pomoc społeczna, poczucie bezpieczeństwa na ulicy, osiedlu, bankowa itp.)	131	39,7
Pomyślność dzieci i ich dobra przyszłość (pomoc dzieciom w urzędzeniu się, edukacji, doczekanie wnuków, szczęśliwa rodzina dla własnych dzieci, brak rozwodów itp.)	57	17,3
Polepszenie sytuacji finansowej, mieszkaniowej	29	8,8
Więcej czasu wolnego	7	2,1
Brak problemów	1	0,3
Podróże	2	0,6
Brak odpowiedzi	75	18,5

Źródło: opracowanie własne.

Oczekiwania dotyczące przyszłości rodziny koncentrują się przede wszystkim na zdrowiu i bezpieczeństwie (zabezpieczenie materialne, ochrona zdrowia, pomoc społeczna, poczucie bezpieczeństwa na ulicy, osiedlu, bankowe itp.) – 39,7%; zgodzie, miłości i powiększeniu rodziny – 31,2%; pomyślności dzieci i ich przyszłości – 17,3%.

Tabela 6

Opinie nauczycieli dotyczące tego, co najlepszego mogłoby się wydarzyć w życiu osobistym

Aspekt	N	%
Życie bez kredytów	5	1,6
Posiadanie pracy (utrzymać pracę, dalej mieć pracę, itp.)	45	14,3
Oparcie w drugim człowieku	8	2,5
Spokój ducha (brak stresów, zmartwień, życie zgodne z własnymi przekonaniami, być wiernym sobie, poczucie szczęścia, miłości, itp.)	64	20,4
Poprawa stanu zdrowia, zdrowie	79	25,2
Podróże	19	6,1
Rodzina, urodzenie dziecka	41	13,1
Realizacja marzeń, celów	35	11,1
Doskonalenie się, kariera, rozwój, awans	18	5,7
Brak odpowiedzi	91	22,5

Źródło: opracowanie własne.

W swym życiu osobistym badani nauczyciele najbardziej pragną dobrego zdrowia bądź jego poprawy – 25,5 %, następnie spokoju ducha (brak stresów, zmartwień, życie zgodne z własnymi przekonaniami, być wiernym sobie, poczucie szczęścia, miłości itp.) – 20,4%. Posiadania pracy pragnie nade wszystko 14,3% badanych nauczycieli, zaś urodzenia dziecka – 13,1%.

Zgodnie z przyjętym założeniem, wyniki powyżej przedstawione zostały porównane z rezultatami badań prowadzonymi na początku transformacji, opisanymi w książce *Pokolenia nauczycieli* (Dróżka 1993). Badani wówczas nauczyciele w większości wskazali podobne wartości, cele i dążenia, które cieszyłyby ich w przyszłości. Różnice dotyczą tego, że badani na przełomie lat 80. i 90. nauczyciele chcieli otwarcia granic, usunięcia murów, swobody w podróżowaniu, likwidacji głodu, obalenia komunizmu (tamże, s. 99). Należy zauważyć, że w skali naszego kraju większość z tych pragnień urzeczywistniło się. Obecnie pojawiły się inne marzenia i potrzeby do zaspokojenia. Badani dla kraju marzyli o pełnej demokracji, dostatku we wszystkim, wysokiej pozycji Polski w świecie, zadowoleniu z życia codziennego Polaków, ekologii. Na poprawę stosunków międzyludzkich wskazywali zarówno w wymiarze środowiska, jak i zakładu pracy. Jest to znamienne, że w odczuciu nauczycieli ta wartość wciąż nie została osiągnięta. Ważną wartością, można rzec: ponadczasową, jest pragnienie dobrego zdrowia, pomyślność rodziny i spokój ducha.

Obawy nauczycieli dotyczące przyszłości

W dalszych rozważaniach przedstawione zostaną wyniki badań dotyczące tego, czy nauczyciele mają świadomość zagrożeń cywilizacyjnych i innych w skali świata i kraju, a także czego się najbardziej obawiają w środowisku, zakładzie pracy, w rodzinie oraz w swym życiu osobistym.

Tabela 7

Wyobrażenia nauczycieli o najgorszej przyszłości świata

Aspekt	N	%
Wojna	324	95,6
Globalna katastrofa ekologiczna (kataklizmy, zagłada ludzkości, wybuch nuklearny)	10	2,9
Epidemie chorób	3	0,9
Koniec świata	2	0,6
Brak odpowiedzi	66	15,9

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do losów świata badani nauczyciele najbardziej obawiają się wojny – 95,6% badanych. Inne obawy wskazywane były zdecydowanie rzadziej.

Tabela 8

Wyobrażenia nauczycieli o najgorszej przyszłości kraju

Aspekt	N	%
Złe rządy (zwycięstwo partii skrajnych: prawicowych, lewicowych)	20	6,4
Rozpad kraju (destabilizacja polityczna, załamanie demokracji itp.)	77	24,5
Bezrobocie (bieda, emigracja, patologia itp.)	68	21,7
Upadek moralny społeczeństwa	6	1,9
Terroryzm, wojna, klęski	138	43,9
Obniżka płac	4	1,3
Emigracja	1	0,3
Brak odpowiedzi	91	22,5

Źródło: opracowanie własne.

Obawy o losy kraju dotyczą przede wszystkim takich zjawisk, jak: terroryzm, wojna, klęski – 43,9% badanych, następnie rozpadu kraju (destabilizacja polityczna, załamanie demokracji itp.) – 24,5%; bezrobocia oraz związanych z nimi patologii, biedy i emigracji obawia się najbardziej 21,7% nauczycieli. Martwią również złe rządy w wyniku zwycięstwa partii skrajnych, lewicowych lub prawicowych, gdyby takie się zdarzyły – 6,4%.

Tabela 9

Opinie nauczycieli dotyczące tego, co mogłoby się zdarzyć najgorszego w środowisku

Aspekt	N	%
Wyginięcie gatunków	8	3,1
Konflikty międzyludzkie (kłótnie, waśnie, spory, zawiść itp.)	38	14,6
Brak ludzkiej życzliwości	25	9,6
Zła jakość władzy lokalnej	12	4,6
Zanieczyszczenie	41	15,7
Klęski, wojna, katastrofa	85	32,6
Likwidacja szkoły, brak środków finansowych	37	14,2
Brak rozwoju	12	4,6
Korupcja, kumoterstwo	2	0,8
Emigracja	1	0,4
Brak odpowiedzi	144	35,6

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli chodzi o środowisko, jak wskazują dane z tabeli 9, największe obawy wiążą się z klęskami, wojną i katastrofami. Lęki z nimi związane żywi co trzeci z badanych nauczycieli – 32,6%. Kolejne kategorie nie osiągają częstości powyżej 20%. Na drugim miejscu badani wymieniają obawy przed zanieczyszczeniem środowiska – 15,7%, konfliktami międzyludzkimi (kłótnie, waśnie, spory, zawiść, brak ludzkiej życzliwości itp.) – 14,6%, następnie strach przed likwidacją szkoły, brakiem środków finansowych – 14,2%.

Tabela 10

Wyobrażenia nauczycieli o złej przyszłości zakładu pracy

Aspekt	N	%
Złe stosunki międzyludzkie (zła atmosfera, kłótnie, konflikty itp.)	50	15,5
Likwidacja placówki (zamknięcie szkoły, utrata pracy itp.)	258	79,7
Zanikanie autorytetu nauczyciela	3	0,9
Zmiana dyrekcji	5	1,5
Mało środków finansowych	4	1,2
Złe reformy	4	1,2
Brak odpowiedzi	81	20,0

Źródło: opracowanie własne.

Pesymistyczne przewidywania odnoszące się do miejsca pracy (tabela 10) dotyczą przede wszystkim likwidacji placówki – wyraża je niemal 80% nauczycieli. Druga, najczęściej wskazywana obawa to złe stosunki międzyludzkie: wymieniana jest przez 15% badanych.

Tabela 11

Wyobrażenia nauczycieli o najgorszej przyszłości w rodzinie

Aspekt	N	%
Brak bądź utrata najbliższych (brak rodziny, rozpad rodziny itp.)	157	48,6
Choroby, nieszczęścia, nałogi	134	41,5
Brak zgody (miłości, harmonii itp.)	26	8,0
Zdrada	2	0,6
Brak pracy	4	1,2
Brak odpowiedzi	82	20,2

Źródło: opracowanie własne.

Obawy, pesymistyczne przewidywania dotyczące rodziny najczęściej odnoszą się do braku lub utraty najbliższych (48,6%), chorób, nieszczęść (41,5%) oraz braku zgody (8,0% wskazań).

Tabela 12

Wyobrażenia nauczycieli o najgorszym, co mogłoby się zdarzyć w życiu osobistym

Aspekt	N	%
Zanik uczuć	17	5,6
Utrata płynności finansowej	12	4,0
Utrata pracy	45	14,9
Choroba (depresja, apatia, rezygnacja z zamierzeń)	144	47,7
Utrata bliskiej osoby (śmierć, rozwód itp.)	62	20,5
Brak sensu życia, celu, perspektyw	10	3,3
Wypalenie zawodowe	1	0,3
Samotność	11	3,6
Brak odpowiedzi	103	25,2

Źródło: opracowanie własne.

Z danych zawartych w tabeli 12 wynika, że wśród badanych nauczycieli najczęściej wymieniano takie negatywne wydarzenia życia osobistego, jak: choroba (depresja, apatia, rezygnacja z zamierzeń itp.) – 47,7%, następnie utrata bliskiej osoby (śmierć, rozwód itp.) – 20,5%, utrata pracy – 14,9%. Po kilka procent nauczycieli wskazało też takie złe wydarzenia, jak: utrata płynności finansowej, samotność, zanik uczuć.

Porównując wyniki badań z pierwszej i drugiej edycji, dotyczące negatywnych wyobrażeń o przyszłości można stwierdzić, że ówczesni nauczyciele, podobnie jak dzisiejsi, najbardziej obawiali się wojny światowej. W odniesieniu do kraju najbardziej w latach 90. nauczyciele wyrażali obawy dotyczące wybuchu wojny domowej (był to czas przełomu ustrojowego i w kraju ścierały się różne siły polityczne) oraz załamania demokracji; lękano się strajków, niepokoju, obcej interwencji, załamania gospodarki. Obecnie na jednym z pierwszych miejsc poza terroryzmem i możliwością rozpadu państwa, jest lęk przed bezrobociem. Jeśli chodzi o bliższe środowisko życia, to wyniki są zbliżone; nadal nauczyciele, podobnie jak kiedyś, obawiają się zanieczyszczeń, skażeń, katastrof ekologicznych, klęsk żywiołowych, konfliktów międzyludzkich. W odniesieniu do miejsca pracy nauczyciele w tamtych latach najbardziej nie życzyliby sobie złych stosunków międzyludzkich, pogorszenia warunków pracy, jej utraty oraz takich zjawisk, na które dziś nie

wskazywano: schematyzmu, rutyny, braku specjalistów, niesumienności, zaniku autorytetu nauczyciela. Obecnie badani nauczyciele częściej patrzą na przyszłość zakładu pracy przez pryzmat własnego położenia, zaś w mniejszym stopniu przez pryzmat funkcjonowania instytucji. Złe scenariusze dla przyszłości rodziny oraz życia osobistego uzyskane w obecnych badaniach zasadniczo nie różnią się od tych sprzed ćwierćwiecza (por.: Dróżka 1993, s. 102-106).

Podsumowanie

Można zauważyć, że wyobrażenia nauczycieli, zarówno te pozytywne, jak i negatywne są kształtowane przez realia życia w danym okresie. Na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku w Polsce dokonywała się zmiana ustroju, zaczęto budować instytucje demokratycznego, liberalnego, otwartego państwa, wszystko podlegało zmianie, nic nie było pewne. Stąd powszechne wśród badanych wówczas nauczycieli marzenia o zaistnieniu pełnej demokracji oraz stabilizacji gospodarczej, zaś w świecie o braku wojen, obaleniu komunizmu i pokojowym współżyciu narodów. Młodzi wówczas nauczyciele pragnęli autonomii zawodowej, podmiotowości, możliwości rozwoju, twórczych warunków pracy bez dominacji schematyzmu i rutyny. Podobnie jak dziś, bali się utraty pracy.

Należy wskazać na pewne kwestie, które charakteryzują się swego rodzaju trwałością wśród wartości pożądaných i antywartości nauczycieli, w kontekście ich wyobrażeń o przyszłości. Dotyczy to zwłaszcza takich zjawisk, jak: złe stosunki międzyludzkie w szkole i w środowisku, pragnienie ich poprawy oraz obawa przed ich pogorszeniem. Następnie lęk przed utratą pracy, co szczególnie obecnie jest akcentowane i uzasadnione w związku z niżem demograficznym.

Nauczyciele po 25 latach neoliberalnej gospodarki życzą sobie, aby państwo wykazywało większą dbałość o obywateli (równe traktowanie obywateli, sprawiedliwość społeczna, rząd dbający o potrzeby ludzi, sprawiedliwe rządy, zgoda narodowa), aby nastąpił koniec konfliktów w narodzie polskim, porozumienie narodowe dla przyszłości, zakończenie kłótni. Ten sposób myślenia nauczycieli świadczy o ich obywatelskim zaangażowaniu oraz społecznej odpowiedzialności za przyszłość młodych pokoleń. Jest to pozytywny akcent, który pokazuje, że badani nauczyciele pomimo upływu lat kultywują swe inteligentne wartości etosu oraz społecznikowskiej misji nauczycielskiej i pedagogicznej.

Poważnym zaniedbaniem z minionych lat, na które wskazywali badani jest zła atmosfera w stosunkach międzyludzkich w szkołach i w środowisku, w społecznym otoczeniu szkół. Pilną sprawą jest zatem spowodowanie, aby

w szkołach, między nauczycielami, nauczycielami i uczniami oraz rodzicami powszechniej niż dotąd zaczęła się rozwijać kultura wzajemnego wsparcia, twórczej współpracy, współodpowiedzialności (Dróżka 2015).

Literatura

- BAUMAN Z. (2008), *Zindywidualizowane społeczeństwo*, GWP, Gdańsk.
- DELORS J., (RED.) (1998), *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI W. UNESCO, Warszawa.
- DRÓŻKA W. (1993), *Pokolenia nauczycieli*, Wyd. Naukowe WSP, Kielce.
- DRÓŻKA W. (2015), „Jak pokonać siłą własną”. *Relacje nauczyciele – uczniowie w świetle pamiętników nauczycieli*, [w:] *Uczłowieczyć komunikację. Nauczyciel wobec ucznia w przestrzeni szkolnej*, Praca zbiorowa, red. H. Kwiatkowskiej, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- GIDDENS A. (2009), *Europa w epoce globalnej*, PWN, Warszawa.
- KWIATKOWSKA H. (1988), *Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli*, PWN, Warszawa.
- KWIATKOWSKA H. (2005), *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, GWP, Gdańsk.
- PECCEI A. (1987), *Przyszłość jest w naszych rękach*, PWN, Warszawa.

Wanda Maria Dróżka

TEACHERS' IDEAS AND EXPECTATIONS ABOUT THE FUTURE

Keywords: teacher, research, ideas about the future, personal and global values.

The article shows the results of the research on teachers' personal, individual, and broader – global – expectations about the future. The study is an attempt to compare the social, life, and professional values of the currently working teachers with the values of the persons teaching 25 years ago. As the comparative material for the investigation, the author used the results of the research performed at the turn of 1989 and 1990.

The research results suggest that despite numerous positive democratic changes at school, there still persists a kind of the “shortage syndrome”, i.e. a poor atmosphere in interpersonal relations, in the school environment, and the social surroundings of schools. What teachers would want least is: losing their jobs, illnesses, wars, disintegration of the country, collapse of democracy, and contamination of environment. They would want: good health, material security for their families, good interpersonal relations, infrastructural and economic improvement, and peace in the world. The research shows that for teachers as a social and professional group with a special status social and global values are invariably important. After 25 years of the neo-liberal system, the researched would like: greater care about citizens, equal treatment of citizens, social justice, a normal and fair government taking care of citizens' needs, national consensus, an end to the conflicts in the Polish nation, national consensus for future and young generations, an end to disagreements, peace in the world, and peaceful cooperation among nations.

The collected material allows for the observation that among teachers, despite the passage of years, there still persists a rather high level of civil and social activism engagement, as well as the sense of social and cultural responsibility for the future of young generations.

Wanda Maria Dróżka

WYOBRAŻENIA I OCZEKIWANIA NAUCZYCIELI WOBEC PRZYSZŁOŚCI

Słowa kluczowe: nauczyciel, badania, wyobrażenia o przyszłości, osobiste i globalne wartości.

W artykule przedstawiono wyniki badań na temat wyobrażeń nauczycieli o własnej przyszłości (kontekst indywidualny) i przyszłości świata (kontekst globalny). Autorka przebadła dwie kohorty, liczące po przeszło 400 nauczycieli, najpierw na przełomie 1989/1990

roku, potem w drugim dziesięcioleciu XXI wieku. Mając takie wyniki porównywała je z sobą.

Wyniki badań sugerują, że pomimo wielu pozytywnych zmian demokratycznych w szkole, w edukacji, wciąż utrzymuje się pewien syndrom braku, jakim jest zła atmosfera w stosunkach międzyludzkich w szkołach i w środowisku, w społecznym otoczeniu szkół. Nauczyciele najbardziej nie chcieliby utraty pracy, chorób, wojen, rozpadu kraju, załamania demokracji, zanieczyszczenia środowiska. Pragnęliby dobrego zdrowia, zabezpieczenia materialnego rodziny, dobrych stosunków międzyludzkich, poprawy infrastruktury i gospodarki, pokoju na świecie. Z badań wynika, że dla nauczycieli, jako grupy społecznej i zawodowej o szczególnym statusie niezmiennie ważne są wartości ogólnospołeczne i globalne. Po 25 latach ustroju neoliberalnego, badani życzyliby sobie większej dbałości o obywateli, równego ich traktowania, sprawiedliwości społecznej, normalnego, sprawiedliwego rządu dbającego o potrzeby ludzi, zgody narodowej; aby nastąpił koniec konfliktów w narodzie polskim, porozumienia narodowego dla przyszłości, dla młodego pokolenia, zakończenia kłótni, pokoju na świecie, pokojowej współpracy narodów.

Zebrany materiał upoważnia do poczynienia obserwacji, że wśród nauczycieli, mimo upływu lat, utrzymuje się dosyć wysokie obywatelskie, „społecznikowskie” zaangażowanie oraz poczucie społecznej i kulturalnej odpowiedzialności za przyszłość młodych pokoleń.